

HALİKARNAS BALIKÇISI

Deniz
Gurbetçileri

roman

Hazırlayan: Şadan Gökovalı

HALİKARNAS BALIKÇISI (1890-1973)

“Tarih sahibi” Sadrazam **Cevat Paşa**’nın kardeşi, tarihçi-yazar-vezir **Mehmet Şakir Paşa** Girit’te sefirken,* eşi **İsmet Hanım**, 16/17 Nisan 1890 gecesi bir oğlan doğurdu. Çocuğa, anasının o gece düşünde **Musa Peygamber**’i görmesi dolayısıyla “Musa”, amcasının ve babasının adlarından ötürü “Cevat Şakir” adları verildi.

Musa Cevat Şakir’in çocukluğu, babasının atandığı Atina/Faleron’da, beş yaşından sonra İstanbul/Büyükkada’da geçti. Bu yıllarda resim yeteneğiyle dikkati çeken **M.C. Şakir**, bir yandan özel dersler alırken, bir yandan Büyükkada Mahalle Mektebi’nde okudu. İngilizceyi hayli iyi kavradığı için, hazırlık okumadan Robert Kolej birinci sınıfına alındı. Bu okulu, ilk mezunlarından biri olarak pekiyi dereceyle bitirdi.

Kendisi, kendini bildi bileli denizci olmak istiyordu. Ama ailesinin ısrarı üzerine İngiltere’nin Oxford Üniversitesi’ne gönderildi. Orada “Yakın Çağlar Tarihi” bölümünde öğrenim gördü. Bu arada, Oxford’un ünlü kitaplığından yararlandı.

Yurda dönünce İstanbul’da, çeşitli gazete ve dergilerde yazılar yazdı, karikatür ve kapak resimleri çizdi (1910-1925).

*) *Meydan Larousse* (XI/710-a) “Resmo kumandanı”; *Osmanlı Tarihi* (Enver Ziya Karal, VIII/143) “komiser” diyor.

Resimli Hafta dergisinin 13 Nisan 1925 günlü sayısında, “Hapishanede İdama Mahkûm Olanlar Bile Asılmaya Nasıl Giderler?” başlığı ve **Hüseyin Kenan** imzasıyla yayımlanan yazısı yüzünden üç yıl kalebentlikle Bodrum’a sürüldü. Cezasının son yarısını İstanbul’da geçirdikten sonra yeniden döndüğü Bodrum’da yaklaşık çeyrek yüzyıl kaldı. Bodrum’un Karia çağındaki adından esinlenerek **Halikarnas Balıkçısı** takma adını kullanır oldu. Bodrum’un gelişmesine ve Anadolu uygarlığının tanınip tanıtılmasına olağanüstü katkılarda bulundu.

Servet-i Fünun, *Cumhuriyet* ve daha sonra *Demokrat İzmir* gibi dergi ve gazetelerde **Halikarnas Balıkçısı** takma adıyla yazdığı yazı, hikâye ve romanlarla uluslararası üne kavuştu.

Çocuklarının ortaöğrenimleri için 1947’de yerleştiği İzmir’de gazetecilik, yazarlık ve turist rehberliği yaptı. 13 Ekim 1973 Cumartesi günü saat 15.10’da İzmir’de öldü ve Bodrum’da gömüldü.

“DENİZ GURBETÇİLERİ” İÇİN

Fotokopisini buraya koymak gerekir miydi bilmem; Őu satırları karaladığım masada, daktilomun solunda bir sayfa duruyor. Solmuş, dörde katlanmış bir sayfa bu. Üzerinde, **Balıkçı**’nın kurŐun kalemle yazdığı notlar; elinizde tuttuğunuz kitap için önce dűŐündüđü bazı adlar var:

Enginin Arayıcıları, Derinlerin Arayıcıları, Akdeniz’in Gurbet KuŐları, Enginin Gurbet KuŐları, Enginin Çocukları, Enginin Oğulları, Deniz Garipleri.

Sonra, biliyoruz, bunların hepsini bırakıp *Deniz Gurbetçileri* adını sececektir **Balıkçı**.

Balıkçı *Deniz Gurbetçileri*’ni 1967-1969 yılları arası, İzmir’in Hatay semtinde, Merhaba Apartmanı’ndaki dairesinde yazdı. Kitabın ilk baskısı 1969’da yapıldı. İlk baskısı 244 sayfa olan kitapta, **Balıkçı**’nın özel olarak bu kitap için kazıdığı 8 resim vardır. “*Kazıdığı*” diyorum; gercekten de **Balıkçı** bu tür resimleri yapmak için önce kartonu siyaha boyar, sonra mumlu kâğıda imza atmak için kullanılabenzer kalemle üzerindeki boyayı kazırdı. Bunlardan “*İmdat’la Cennet öldürüldükten sonra*” lejandlı olanı, kitabın ilk baskısına kapak olmuŐtur. (Yeri dűŐmüşken belirteyim; bu resimlerin ikisi bende, biri sanatçı **IŐıl Yücesoy**’da, ötekiler de **Balıkçı**’nın çocuklarındadır.) Romanın sonunda, metinde geceen bazı denizcilik terimlerinin anlamları ile, **Halikarnas Balıkçısı** için söylenmiş sözlerden örnekler vardır.

Halikarnas Balıkcısı, ister düşün yazısı, ister öykü, ister roman olsun, başlangıca önem verir. Ona göre “başlangıç-uvertür, notayı verir; yapıtın nasıl yürüyeceğini gösterir.” Nasıl bir bestenin ilk notalarına bakan, onun nasıl gelişeceğini sezerse, bir yazının ilk satırlarını okuyan da, yazının nasıl yürüyeceği konusunda fikir sahibi olur.

Balıkcı’nın bütün kitapları şiirli ve müzikli girişleriyle dikkati çeker. Çokluk da ünlem ve hareket vardır onun ilk sözcüklerinde. *Deniz Gurbetçileri* de, Oppianus’un, Güney Ege dalgıç ve denizcileri için söylediği ünlü sözden sonra “*Haydi Sefere!..*” diye başlar.

Balıkcı’nın, toplumsal sorunlara en fazla eğildiği kitabıdır *Deniz Gurbetçileri*. Yazar bu romanında, deniz emekçilerinin çile, sorun ve aşklarını, kısacası onların dünyalarını anlatır. Ama bu anlatım, kaynağından, birinci elden anlatımdır. Öyle ki Türklerin Türk sularında sünger avlamalarının yasaklanması üzerine birçok yere başvurup, sonunda Genelkurmay’a telgraf çeken *Latif*, **Balıkcı**’nın kendisidir aslında. Dahası gerçek yaşamında, Bodrumlu süngercilerin çıkardıkları süngerleri yurtdışına satma işine bile bakmıştır **Balıkcı**. O kadar ki **Azra Erhat**’a yolladığı, sünger yüklü develerle birlikte çekilmiş bir fotoğrafının üstüne aynen şunları yazmıştı:

“Harp sırasında vasıta yoktu, develerle sünger sevkederdim, Amerika’ya gidecek süngerleri.”

Hanidir piyasada bulunmayan bu kitabı baskıya hazırlarken, birkaç dizgi yanlış dışında hemen hiçbir sözcüğe dokunmadım. Çünkü, ilk baskıya giden metni ben daktilo etmişim.

Kendisinin sağlığında benden esirgemediği güven ve Bilgi Yayınevi Sahibi Sayın **Ahmet Tefik Küflü** ile yardımcısı dostum Sayın **Erdoğan Özer**’in ilgilerinden yüreklenerek, **Balıkcı** okurlarına bir söz: **Balıkcı**’mızın tüm kitaplarını yeni basımlara

hazırlama ve kitaplarına girmemiş yazılarını kitaplaştırmak çabalarımı yaşadıkça sürdüreceğim.

Balıkçı, 18 Haziran 1973 tarihinde şöyle yazmıştı:

“Şadan Gökovalı’ya arkadaşım, oğlum desem azdır. Çünkü mevcut insanlar arasında beni temadi ettirecek –daha doğrusu temadi ettirmeye– en müsait insan odur...”

Ben de hep diyorum ki: **Balıkçı**, ölmekle susacak sanatçılardan değildir. Yanılmadığımı kanıtlamak, boynumun borcudur...

Şadan GÖKOVALI

*“Hiçbir çile sünger avcılarınınkinden
daha korkunç, hiçbir çaba onlarınkinden
daha zor değildir.”¹*

İsa’dan sonra III. yüzyılda
yaşamış ünlü tarihçi **Oppianus**

1) Oppianus bu sözleri Güney Ege denizi dalgıç ve denizcileri için söylemiştir.

I

HAYDİ SEFERE!..

Şafağın müjdecisi, güneşin önderi sabah rüzgârı serin serin yelpazeleniyor, geceyi de karanlıkları da uzağa üfürüyordu. Ama yıldızlar ufürüldükçe tutuşuyorlar mıydı ne; bayağı çatırıyorlardı. Gün doğumuna daha epeyce vardı. Sabah yıldızı doğuda, şafağın koynunda cınlayan bir gülüştü. Belli belirsiz ağaran gökte Yedi Ülkerleri kovalıyordu. Deniz cam gibi durgundu, ama arasına gelen ufacık kırışıklar, sabah yıldızını ağaran evlerin ayak uçlarına getiriyordu. Bembeyaz Bodrum masum uykusunda uyuyordu, şehirde çıt yoktu.

Yalancı şafak denilen şafak öncesi aydınlığı iyiden iyiye ağardı. Kıyı ya da sabah yeli limanın ayna yüzünden fırlıyor ve denizin dümdüz ovasında yelpazemsi açılarak mavi mavi yayılıyordu. Tanyeri ağardıkça güzelin güzeli bir gün doğuyordu. Işığın yeni doğan yavrusu buluta, buğuya belenmemiş çırcıplak bir maviydi, denizde de, göklerde de.

Yan yana denize kol açan çift hilal limanın birbirine değdiği yerdeki küçük yarımada üzerinde Sen Jan şövalyelerinin kara anlı ve sanlı kalesi apak yükseliyordu. Karbeyaz badanalı evlerse iki limanın eyimince kıyıya diziliyorlardı. Daha geride beyaz evler yeşillerin koynuna gömüle kalmışlardı; onların ardında geniş bir dağlar amfitiyatrosu iki limanı da sarıyordu. Bunlar pars yatağı doruk doruk dağlardı.

İki limanın da kıyılarında, evlerin bembeyaz angısı, denizin ayna yüzüne vuruyordu. Kıyı sağnağı üfürünce, angılar ürpererek tiril tiril titriyordu. Kent havayla ışıktan yapılmıştı ve bir üfleyle uçup, yok olup gidecekti sanki; evlerinde, ağaçlarında ve dağ taşında ta onca bir hafiflik vardı. Kentin, rüzgâr esince, denizdeki angıları gibi titretmediğine şaşılırdı.

Uyuyan kentin taa uçlarından gelen bir horoz ötüşü, uzaklıklarca arınarak bir keman sesi gibi ince ince süzüldü. Kentin kaldırım taşlı sokaklarından kalınlı inceli insan sesleriyle kabarmalı adımlar duyuldu. Süngerci kaptanı Ateşoğlu Murat Reis ve dalgıç arkadaşları takım taklavatlarıyla yüklü olarak limana yürüyorlardı. Kayıklar Ege dalgıçlarının ayakları altında gümbürdedi. Kaldırılan demirlerin zincirleri şingirdadı, Ateşoğlu'nun dört teknelik dalgıç filosu, püfür püfür sağnaklayan rüzgârla, iç limandan açık denizlere karga funda¹ fırladı. Elli tonluk kartal burunlu tirandil depozito gemisi² çift bıyık³ salarak önde uçuyordu. Karbeyaz yelkenleri, armasının⁴ binbir ipine takıla kalmış bulutları andırıyordu. Depozito gemisi yedeğinde yine tirandil biçiminde küçük bir dalgıç gemisine bağlıydı.

Denizcilerin bakışları yurtlarına çevrikti. Orada bağdaş kuranları tatlılıkla dolu bir sukût sarıyor, konuşmaya koyulunca da sesleri sestem ziyade okşayış oluyordu. Kıyı rüzgârının getir-

- 2) **Karga funda:** Arkadan gelen rüzgârla yelkenin alabildiğine şişerek, kayığın tam yol alması demektir.
- 3) **Depozito kayığı:** Süngerci dalgıçların geceyi geçirdikleri, yemeklerini pişirip yedikleri, avlanan süngerlerin suyunu ve sütünü sıkıp kuruttukları ve sünger çuvallarını istif ettikleri otuz-kırk tonluk büyük kayıklardır. Süngerciler kumanyalarını da depozito kayığında taşırlar.
- 3) **Kayığın bıyığı:** Hızla yol alan bir kayığın pruvasının (baş tarafının) iki yanında açtığı köpüklü dalgadır. Kayığın başından arkaya doğru uzanan iki ak bıyık gibi gözükür. Kayık pek hızlı giderse, o zaman çift bıyık salar.
- 4) **Kaluma:** Denizciler her çeşit halat, urgan ve ipe kaluma derler. Özellikle kayık armasında kullanılan iplerin topuna kaluma denir.

diği kekik ve yabani nane kokusu sanki çoluk çocuklarının tatlı soluğuydu. Sevgiye açılan gönül gibi yurtlarının, bir cana yakınlığı, bir gülümsemesi vardı. Sevgisini bütün ateşiyile söylemeye utanan, titrek dudaklar gibiydi, yurtlarının denizde rperen anđısı. Kendini veren koca bir masumlukta Őehir kıyısı boyunca titreyen sular. Yoksa denizcilerin gönül suları mıydı onlar?

Hey Bodrum!.. Masmavi gökleri, ışık dolu sokakları, bembeyaz evleri, hurmaları, frenk incirleriyle uzaklarda kalıyordu. Acaba arasına akan kara gözlerle, iekli ve rzgrl pencerelele mandalin esintileri ve darbuka sesleriyle süslenen o yurt yollarında sağ salim dönüp bir daha yürüyecekler miydi uzaklaŐan denizciler? Bu bakıŐ o beyaz pencereyi, bu bakıŐ o fukara kapıyı gönül yordamıyla arıyordu. Acaba sabah yeli miydi o pencerede ucuz patiska perdeyi yelpirdeten? Hayır, hayır! Patiska durup dururken mavi olmaz a! Evdeki mavi battaniyeyi sallıyorlardı dualar okuyup üfleyerek. Sađ olsunlar yavrular, ekmeklerini çıkarır geliriz tuzlu sulardan, diye düŐünüyorlardı denizciler. Őu pencerede pırıldayan battaniye, bu kapıda yapraklanan çarŐaf, karadaki gönüllerden denizcilerde ayrılanlara can iŐaretliydi.

Teleskop Mehmet –denizde herkesten daha uzakları görebildiği için ona Teleskop derlerdi– evden ayrılıŐını Karabatak Davut’a anlatıyordu: “Ben ayrılırken annem odanın en karanlık köŐesine sokuldu, ‘Allah yola baktırsın da yere baktırmasın derler. Őu yetmiŐ yıldır ki hep yola, denize bakarım, artık onu görmek istemiyorum’ dedi. Feri kalmamıŐ ihtiyar gözlerini kapadı ayrıldığımı görmemek için, iine baygınlıklar geliyordu zavallı ihtiyarcığın. Bizim bacınınsa yüzü kireç kesildi. Boyuna gzlelerini kırıŐtırıyordu, ağlamamak için. Ben kapıdan çıkarken, hikırıklarla sarsıldı. Bağırdım ona ‘Yahu sizleri görenler, darağacına asılmaya gtrlyoruz sanacaklar. Yahu bir Őey olmaz, yine gelirim, yine paavralarımızı atarız, evcek yeni giysiler giyeriz,